

สื่อท้องถิ่นกับการแสดงความเป็นสื่อท้องถิ่นในภาวะชุมชนประสบภัยพิบัติ

The Local Media and Expressing of the Localness of Media during Community Faces Disasters

ภัทรา บุรารักษ์ (Phattar Burarak)¹

Received: November 12, 2023

Revised: March 4, 2024

Accepted: March 19, 2024

บทคัดย่อ

การสื่อสารภัยพิบัติถือเป็นหน้าที่หนึ่งของสื่อท้องถิ่นที่สะท้อนบทบาทความเป็นสื่อท้องถิ่นให้กับประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ แต่เหตุใดเมื่อชุมชนท้องถิ่นประสบภัยพิบัติ กลับพบว่าแทบไม่เห็นความคาดหวังและการเรียกร้องให้สื่อท้องถิ่นทำหน้าที่เหมือนที่เกิดขึ้นกับสื่อกระแสหลักระดับชาติ สาเหตุดังกล่าวนี้อาจเป็นเพราะการแสดงบทบาทของสื่อท้องถิ่นยังไม่เพียงพอ บทความนี้จึงศึกษาการรายงานเหตุการณ์ที่มีคุณค่าข่าวสูง คือ ช่วงที่ชุมชนประสบวิกฤติน้ำท่วมและฝุ่นควัน PM 2.5 เกินค่ามาตรฐานบนแพลตฟอร์มออนไลน์ของสื่อท้องถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดพะเยา จำนวน 5 แห่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเข้าใจถึงบทบาทของสื่อท้องถิ่นในยามที่ชุมชนประสบปัญหาภัยพิบัติผ่านการนำเสนอข้อมูลข่าวสาร และศึกษาการนำเสนอเนื้อหาที่ตอบสนองชุมชนท้องถิ่นตามหลักการและคุณค่าของสื่อท้องถิ่น โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาของสื่อท้องถิ่นนำเสนอในช่วงเวลาก่อนระหว่าง และหลังการเกิดภัยพิบัติ ผลการวิจัย พบว่า บทบาทของสื่อท้องถิ่นแตกต่างกันตามประเภทภัยพิบัติ และแสดงถึงบทบาทของการเป็นสื่อมวลชนได้มากกว่าบทบาทความเป็นสื่อท้องถิ่น

คำสำคัญ: สื่อท้องถิ่น, สื่อท้องถิ่นออนไลน์, การสื่อสารภัยพิบัติ

Abstract

Disaster reporting is one of the functions of the local media that reflects the role of local media to the local people, but when the local community faces a disaster, we hardly see the expectations and voices for the local media to do as the national mainstream media, it's because of the role of local media have not done enough. Based on that consideration, this article is interested in news reporting on five online local media in Chiang Mai and Phayao provinces during disasters, floods, and haze pollution (PM 2.5) life cycle. The two objectives applied to this article are to understand the role of local media and to study news reporting when their community faces disasters. Local media content in 3 periods, before, during, and after a disaster, were analyzed. The study results show that the local media's role differs according to the type of disaster and is expressed in more mass media's role than the local media philosophy.

Keywords: Local Media, Hyperlocal Media, Disaster Communication

¹ สาขาวิชาการสื่อสารสื่อใหม่ คณะบริหารธุรกิจและนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

Department of New Media Communication, School of Business and Communication Arts, University of Phayao

บทนำ

การสื่อสารข้อมูลเกี่ยวกับภัยพิบัติ ถือเป็นบทบาทที่สำคัญหนึ่งของสื่อท้องถิ่น บทบาทของสื่อท้องถิ่นนั้นควรนำเสนอเนื้อหาที่เป็นการแจ้งเตือนประชาชน เฝ้าระวังประชาชนโดยด่วน ให้ข้อมูลข่าวสารที่ช่วยให้ประชาชนพร้อมเผชิญวิกฤติ (alerting people) รวมถึงควรนำเสนอข้อมูลที่ประชาชนรับรู้สถานการณ์รับมือ เข้าใจสถานการณ์ และใช้รับมือกับเหตุการณ์ฉุกเฉินต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างเกิดภัยพิบัติอย่างถูกต้องแม่นยำ เพื่อลดความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินลง (Nahak, 2021) และแม้ว่าภัยพิบัติจะจบลง แต่สื่อท้องถิ่นควรนำเสนอเนื้อหาต่อเนื่องในช่วงหลังเกิดภัยพิบัติโดยเฉพาะเนื้อหาเกี่ยวกับการจัดการการฟื้นฟู ช่อมแซม หรือการเยียวยาความเสียหายต่าง ๆ ซึ่งถือเป็นช่วงเวลาที่ยังสื่อท้องถิ่นจะได้แสดงถึงบทบาทและการนำเสนอเนื้อหาที่ต่างจากสื่อกระแสหลักอื่น ๆ ของการเป็นสื่อท้องถิ่นที่มีความใกล้ชิด เข้าใจ และเข้าถึงชุมชนพื้นที่ได้ดีกว่า

แต่จากการติดตามการทำงานของสื่อท้องถิ่นในพื้นที่ พบประเด็นที่น่าสังเกต กล่าวคือ เมื่อชุมชนเกิดภัยพิบัติขึ้น คนในชุมชนมักจะหันกลับไปพึ่งพาแหล่งข้อมูลข่าวสารจากสื่อมวลชนกระแสหลักและมักปรากฏการเรียกร้องกดดัน และคาดหวังให้สื่อมวลชนกระแสหลักทำหน้าที่รายงานข่าวสารของเหตุการณ์ แต่น้อยครั้งที่เห็นคนในชุมชนกดดันการทำงานที่เรียกร้องหรือวิจารณ์การทำงานของสื่อท้องถิ่นที่อยู่ในพื้นที่หรือท้องถิ่นของตน หรือแทบไม่ให้ความสนใจกับสื่อท้องถิ่นอย่างที่ควรจะเป็น จากประเด็นข้อสังเกตดังกล่าว นำมาซึ่งข้อสงสัยของผู้วิจัย จึงตั้งข้อสมมติฐานว่าสาเหตุที่คนในชุมชนไม่ตอบสนองหรือไม่ให้ความสำคัญกับสื่อท้องถิ่นแม้ในช่วงเวลาที่พวกเขาประสบภัยพิบัตินั้น อาจเป็นเพราะสื่อท้องถิ่นแสดงบทบาทของสื่อท้องถิ่นได้ไม่เพียงพอ จึงไม่สามารถเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญที่ประชาชนจะพึ่งพาหรือติดตามได้ จากข้อสังเกตและข้อสงสัยดังกล่าว จึงนำมาสู่การศึกษาในครั้งนี้ โดยเลือกช่วงเวลาที่ชุมชนประสบปัญหาวิกฤติจากภัยพิบัติสองเหตุการณ์คือ น้ำท่วมซึ่งเป็นภัยพิบัติที่เกิดขึ้นประจำในระดับชุมชนพื้นที่ ส่งผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินในระยะสั้น และฝุ่นควัน PM 2.5 สูงเกินมาตรฐานความปลอดภัย ซึ่งเป็นภัยพิบัติของพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทยที่เกิดขึ้นประจำฤดูกาล มีขอบเขตของผลกระทบกว้างขวาง มีระยะเวลาเกิดต่อเนื่องยาวนานกว่าน้ำท่วม เป็นปัญหาระดับชาติส่งผลกระทบต่อชีวิตและสุขภาพทั้งระยะสั้นจนถึงระยะยาวรวมถึงกระทบต่อเศรษฐกิจของคนในพื้นที่ จึงศึกษาว่าเมื่อชุมชนกำลังเผชิญกับภาวะวิกฤติที่เกิดจากภัยพิบัติดังกล่าวแล้ว สื่อท้องถิ่นจะแสดงบทบาทการเป็นสื่อท้องถิ่นที่นำเสนอเนื้อหาที่ตอบสนองความต้องการของพื้นที่หรือชุมชนที่ให้บริการและสามารถให้ข้อมูลข่าวสารที่ตรงกับความต้องการ เข้าถึง ครอบคลุม ใกล้ชิด และติดตามอย่างเข้าใจชุมชน ซึ่งถือเป็นจุดแข็งของสื่อท้องถิ่น (Jati, 2021; Yonkongpun, 2015) ได้มากหรือน้อยเพียงใด

การศึกษานี้ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาบนแพลตฟอร์มเฟซบุ๊กเพจของสื่อท้องถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่ และพะเยา ในช่วงเวลาที่ชุมชนเผชิญหน้ากับภัยพิบัติน้ำท่วมและฝุ่นควัน PM 2.5 จำนวน 5 แห่ง ผ่านนิยามของสื่อท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของสื่อท้องถิ่นในยามที่ชุมชนประสบปัญหาภัยพิบัติผ่านการนำเสนอข้อมูลข่าวสารและศึกษาการนำเสนอเนื้อหาที่ตอบสนองชุมชนท้องถิ่น ตามนิยามและบทบาทของสื่อท้องถิ่น

การทบทวนวรรณกรรม

1. ภัยพิบัติกับการสื่อสาร

ภัยพิบัติ (disaster) เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติและการกระทำของมนุษย์ ที่อาจเกิดขึ้นอย่างฉับพลันทันทีหรือค่อย ๆ เกิด และส่งผลกระทบไม่เพียงแต่ต่อชีวิตและทรัพย์สินของคน ที่ประสบภัยเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อระบบสาธารณสุข เศรษฐกิจของสังคมหรือประเทศด้วย ประเทศไทย

ให้ความสำคัญกับการจัดการภัยพิบัติในมาตรการเชิงป้องกันโดยยึดหลักการจัดการความเสี่ยงภัยโดยใช้ชุมชนเป็นฐานตามหลักปรัชญาที่ว่าไม่มีใครไม่สามารถป้องกันไม่ให้เกิดภัยพิบัติได้ สามารถลดผลกระทบจากการเกิดภัย และสามารถอยู่ร่วมกันได้ หากมีการเตรียมพร้อมที่ดี (กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, ม.ป.ป.)

สำหรับวงจรชีวิตของภัยพิบัติ ซึ่งสัมพันธ์และเกี่ยวข้องโดยตรงกับการวางแผนการจัดการการสื่อสาร ประกอบด้วย 4 ระยะ (Baker & Cornier, 2015) ได้แก่ 1) ระยะป้องกันความเสี่ยงหรืออันตรายต่าง ๆ ที่มาจากภัยพิบัติ (prevention) 2) ระยะการเตรียมพร้อมรับมือก่อนการเกิดภัยพิบัติ (preparedness) ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการวางแผนการรับมือกับเหตุการณ์ฉุกเฉิน แผนการป้องกัน แผนการอพยพ หรือแผนการสร้างห้องปลอดภัย การฝึกอบรมให้ความรู้ หรือสร้างการตระหนักถึงอันตราย การเตือนภัยและการฝึกซ้อมแผนการต่าง ๆ ร่วมกัน เป็นต้น 3) ระยะการตอบสนองต่อเหตุการณ์หรือภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในระหว่างการเกิดเหตุ (disaster response) เช่นการช่วยเหลือ การช่วยชีวิต การหาที่หลบภัยและการสร้างการตระหนักหรือรับรู้ถึงสถานการณ์อันตรายของเหตุการณ์ (situational awareness) เป็นต้น และ 4) ระยะหลังหรือการฟื้นฟูชุมชน (recovery and mitigation) ไม่ว่าจะเป็นการฟื้นฟูสภาพบ้านเรือน สุขภาพ เศรษฐกิจ และสภาพจิตใจของคนในชุมชน เป็นต้น อย่างไรก็ตามสำหรับในบทความนี้ได้ปรับวงจรของภัยพิบัติดังกล่าวให้เป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะก่อนการเกิดภัยพิบัติ โดยรวมเอาระยะป้องกันและระยะเตรียมพร้อมไว้ด้วยกัน และระยะการตอบสนองหรือระหว่างการเกิดภัยพิบัติ และระยะหลังฟื้นฟูหรือหลังการเกิดภัยพิบัติ โดยใช้กรอบแนวทางมาจากแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ พ.ศ. 2564 – 2570 ของคณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ

2. ความหมายและคุณค่าของสื่อท้องถิ่น

สื่อมวลชนท้องถิ่นหรือสื่อท้องถิ่น หมายถึง องค์กรสื่อข่าว สำนักข่าวและนักข่าวที่ปฏิบัติการในท้องถิ่นหรือชุมชน ที่มีพื้นที่ทางกายภาพเฉพาะเป็นหลักในการให้บริการข้อมูลข่าวสารที่เผยแพร่ไปยังกลุ่มผู้อ่านหรือผู้ชมทั้งออฟไลน์และออนไลน์ ซึ่งแนวคิดนี้เมื่อประมาณ 20 ปีที่ผ่านมามีนักวิชาการด้านสื่อมวลชนของไทยได้นำหลักคิดที่ชี้ให้เห็นความสำคัญของสื่อมวลชนท้องถิ่น โดยมองว่าสื่อท้องถิ่นเป็นกลไกสำคัญของการพัฒนาประเทศโดยใช้กระบวนการเผยแพร่ข่าวสาร ความคิด ทศนคติ ไปสู่ผู้รับสารที่อยู่ในพื้นที่ภูมิประเทศที่ต่างกัน โดยเฉพาะในสังคมชนบทที่อยู่ห่างไกลและมีข้อจำกัดในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่จะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาทางการเมือง พัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชนบท โดยมองว่าสื่อมวลชนท้องถิ่นมีศักยภาพในการนำเสนอเรื่องราวของชุมชนได้อย่างเจาะลึก ถูกต้อง ตรงประเด็นและตอบสนองความต้องการของผู้รับสารในชุมชน (พิศิษฐ์ ขวาลาวรัช, 2542, หน้า 3-4) 20 ปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อสำรวจถึงความสำคัญของสื่อมวลชนท้องถิ่นก็ยังคงตอกย้ำและยืนยันถึงความสำคัญของสื่อมวลชนท้องถิ่นไม่ต่าง โดยเฉพาะในมิติของการพัฒนาพื้นที่และผู้คนในท้องถิ่น (DEHLI, n.d.) และ เป็นสื่อที่มีการนำเสนอเนื้อหาข่าวในมิติต่าง ๆ ในพื้นที่ที่ไม่สามารถหาจากที่อื่นได้ (Radcliffe, 2017) จากความหมายและความสำคัญของสื่อท้องถิ่นดังกล่าว จะเห็นว่าคุณค่าของสื่อท้องถิ่นขึ้นอยู่กับความสามารถในการทำหน้าที่การเป็นช่องทางการสื่อสารกับคนในชุมชน ที่ตอบสนองท้องถิ่นเป็นสำคัญ ไม่ใช่เป็นเพียงการรายงานข้อมูลข่าวสารที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นเท่านั้น แต่ต้องแสดงออกถึงการทำงานในฐานะเป็นสถาบันหนึ่งของท้องถิ่นที่มีบทบาทสำคัญต่อการเป็นปากเป็นเสียงให้กับคนในท้องถิ่น เผยแพร่ส่งมอบความรู้ และข่าวสารที่ถูกต้องอย่างทันเหตุการณ์และตอบสนองความจำเป็นและต้องการของคนในท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง เพื่อสร้างเกราะปกป้องให้กับคนในชุมชนให้มีข้อมูลเพียงพอต่อการรับมือกับความไม่แน่นอนหรือการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วหรือนำไปใช้เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยนำเสนอเนื้อหาที่เป็นที่พึ่งพาที่น่าเชื่อถือและวางใจได้ของคนในท้องถิ่นเกาะติดกับปัญหาของพื้นที่หรือเรื่องราวภายนอกต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิต

เป็นเรื่องราวทั้งภายในและภายนอกชุมชนที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิต (ภัทรา บุรารักษ์, 2022) ซึ่งตามแนวคิดของวารสารศาสตร์ท้องถิ่นก็คือเนื้อหาที่เป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงในสังคมหรือข่าว (news) และความคิด (ideas) หรือบทความ บทรายงาน คอลัมน์ บทวิจารณ์ บทสัมภาษณ์ ไปยังสาธารณชนผ่านช่องทางประเภทต่าง ๆ ที่สามารถเข้าถึงและตอบสนองพื้นที่และเป็นเนื้อหาได้รับการผลิต โดยสื่อมวลชนท้องถิ่นที่รู้จักปัญหาของท้องถิ่นและรู้ว่าประชาชนในพื้นที่นั้น ๆ จำเป็นต้องรู้และเข้าใจในเรื่องราวใดบ้างที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาทั่วไปที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น โดยที่เนื้อหานั้นมีกระบวนการตรวจสอบคัดกรองข้อมูลที่ถูกต้องเพื่อเป็นประโยชน์ให้แก่ผู้รับสารในท้องถิ่น โดยปราศจากการมีโฆษณาแฝงหรือเพื่อสนับสนุนองค์กรใดองค์กรหนึ่งเป็นการเจาะจง ดังนั้นคุณค่าของวารสารท้องถิ่น จึงอยู่ที่ข่าวหรือเนื้อหาที่ผลิตโดยสื่อมวลชนท้องถิ่นที่รู้จัก เข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงปัญหาของท้องถิ่นและรู้ว่าประชาชนในพื้นที่นั้น ๆ จำเป็นต้องรู้อะไรบ้างเพื่อแก้ไขปัญหาทั่วไปที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นของตนเอง โดยการติดตามประเด็นต่าง ๆ ในท้องถิ่นอย่างเจาะลึก ต่อเนื่องทันเหตุการณ์ เป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารที่คนในพื้นที่พึงพาไว้ใจได้ (Nielsen, 2015; Wharton, 2019)

จากนิยามและคุณค่าของสื่อท้องถิ่นข้างต้น เมื่อนำมาพิจารณากับปรากฏการณ์ที่สื่อท้องถิ่นต้องปรับตัวหันมาใช้ช่องทางออนไลน์ นักวิชาการกลุ่มหนึ่งกังวลว่าอาจจะส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างคนท้องถิ่นและสื่อท้องถิ่นที่เคยใช้พื้นที่กายภาพเป็นจุดยึดโยงรวมกันอาจอ่อนแอลง เพราะสื่อท้องถิ่นอาจทำให้เกิดความรัก ความใกล้ชิดของชุมชนเสมือนมากกว่าชุมชนกายภาพ (Friedland, 2012 cited in Robinson, 2014) ส่งผลต่อการแสดงบทบาทของสื่อท้องถิ่นออนไลน์ทำได้ไม่ดีเท่าที่สื่อท้องถิ่นแบบดั้งเดิมที่เคยทำได้ดี (Franklin, 2000 cited in Robinson, 2014) ขณะที่นักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งเห็นแย้งว่าการใช้สื่อออนไลน์ของสื่อท้องถิ่นสามารถสร้างพื้นที่ของการเชื่อมสัมพันธ์ผู้คนเข้ามาทำงานร่วมกันและบ่มเพาะความรู้สึกต่อพื้นที่ (sense of place) เพราะไม่ใช่เพียงนำเสนอเรื่องราวของชุมชนกายภาพเท่านั้น แต่ยังสามารถนำเสนอเนื้อหาที่มาจากชุมชนเสมือนที่ขยายกว้างออกไป ซึ่งการทำงานบนพื้นที่ออนไลน์นั้น สื่อท้องถิ่นควรสร้างแรงจูงใจและความผูกพันของผู้ชมให้เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการเปิดพื้นที่ให้ผู้ชมได้แสดงความคิดเห็นต่อเนื้อหา และการส่งต่อแบ่งปัน (share) เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการบ่มเพาะความรู้สึกร่วมและความผูกพันที่มีต่อพื้นที่ของผู้ชม (sense of place) (Robinson, 2014, p. 117) ด้วยเหตุนี้เองไม่ว่าสื่อท้องถิ่นจะทำงานบนสื่อออฟไลน์หรือสื่อออนไลน์ ประเด็นที่ควรตระหนักถึงคือการสร้างและรักษาความสัมพันธ์ (connection) ระหว่างผู้ปฏิบัติการสื่อชุมชน/สื่อชุมชนและคนในชุมชนกายภาพที่เคยเป็นจุดแข็งของสื่อชุมชนแบบดั้งเดิมโดยไม่ทิ้งบทบาทเป็นผู้เฝ้าระวังตรวจสอบสภาพของพรมแดนชุมชนเสมือนให้กับคนในชุมชน ส่งเสริมทักษะและหน้าที่การเป็นพลเมืองให้กับสมาชิกในชุมชนทั้งโลกกายภาพและเสมือน เพื่อให้ผู้คนทั้งโลกกายภาพและเสมือนเกิดความสัมพันธ์เชื่อมถึงกันบนพื้นที่การสื่อสารออนไลน์ (Robinson, 2014, p. 118) เพราะพื้นที่กายภาพของท้องถิ่นนั้น ๆ ยังคงมีความสำคัญต่อสื่อชุมชนในฐานะเป็นหลักยึดโยง (anchoring) ความรู้สึกถึงความเป็นชุมชนที่ไม่เน้นเรื่องภูมิศาสตร์กายภาพหรือเสมือน แต่เป็นชุมชนของความสัมพันธ์ของผู้คนทั้งสองโลก ทำหน้าที่รักษาและใช้สื่อสารเพื่อให้ผู้คนเกิดความรู้สึกถึงความเป็นบ้าน (belong to a home) ว่าจะในโลกจริงหรือโลกเสมือน (Robinson, 2014, p. 115)

3. สื่อท้องถิ่น: บทบาทในการสื่อสารเพื่อบรรเทาภัยพิบัติ

การสื่อสารข้อมูลเกี่ยวกับภัยพิบัติ ถือเป็นหน้าที่ของสื่อท้องถิ่นที่ต้องแสดงบทบาทถึงความเป็นสื่อท้องถิ่นให้กับประชาชนที่อยู่ในพื้นที่นั้น โดยมีการจัดการข้อมูลข่าวสารที่สามารถทำให้คนในชุมชนรับรู้เข้าใจสถานการณ์ และรับมือที่สามารถเผชิญหน้ากับภัยพิบัติได้ เพราะหากสื่อท้องถิ่นไม่แสดงบทบาทดังกล่าว จะทำให้

ชุมชนขาดข้อมูลที่ดีและทันสถานการณ์แล้ว ย่อมส่งผลกระทบและสร้างความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินอย่างมาก (Nahak, 2021) นอกจากนั้นแล้วสื่อท้องถิ่นควรนำเสนอเนื้อหาที่แจ้งเตือนประชาชนหรือข้อมูลเพื่อให้อพยพประชาชนโดยเร่งด่วน ให้ข้อมูลข่าวสารที่ช่วยให้ประชาชนพร้อมเผชิญวิกฤติ (alerting people) ที่ทำให้ประชาชนสามารถเผชิญหน้ากับเหตุการณ์ฉุกเฉินต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นระหว่างเกิดภัยพิบัติด้วย (Nahak, 2021) และควรมีส่วนช่วยในช่วงหลังเกิดภัยพิบัติซึ่งเป็นการฟื้นฟูชุมชน นอกจากนั้นสื่อมวลชนควรแสดงบทบาทการเป็นกลไกหนึ่งร่วมกับภาครัฐในการส่งต่อข้อมูลหรือให้ความช่วยเหลือประชาชนเช่นกัน

การรายงานข่าวภัยพิบัติและภาวะวิกฤติ นอกจากยึดหลักตอบคำถาม ใคร อะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ ทำไม อย่างไร (who, what, where, when, why, how) รวมทั้งความสำคัญด้านคุณค่าข่าวและการให้ข้อเท็จจริงเป็นหลักแล้ว ควรพิจารณาประเด็นอื่น ๆ ที่ควรนำเสนอได้แก่ 1) จำนวนผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บ ลักษณะการเสียชีวิตและบาดเจ็บ สถานที่ สภาพแวดล้อมของการได้รับบาดเจ็บ ผู้มีชื่อเสียงที่ประสบชะตากรรม ผู้รอดตาย ความรุนแรง การช่วยชีวิต ปัญหาระหว่างการช่วยเหลือ ฯลฯ 2) ระดับความเสียหาย มูลค่าทรัพย์สินที่เสียหาย อาคารบ้านเรือนที่รู้จักกันทั่วไป 3) รายละเอียดของเหตุการณ์ คำบอกเล่าของผู้เห็นเหตุการณ์ ข้อเท็จจริงจากผู้รอดชีวิต ผู้กล้าหาญ ผู้เสียสละ ความช่วยเหลือและเยียวยา ตลอดจนสภาพพื้นที่หลังภัยพิบัติ ฯลฯ 4) ลักษณะการให้ความช่วยเหลือ สถานที่พักชั่วคราว การดูแลประทั้งความอยู่รอด ความช่วยเหลือจากองค์กรต่าง ๆ การรับบริจาค ปัญหา อุปสรรค ผู้ใจบุญ 5) สาเหตุของภัยพิบัติ (ผลการศึกษาหรือการพิสูจน์) ความเห็นจากนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ ระบบการเตือนภัย วิธีการจัดการ การป้องกัน การแก้ปัญหาในอนาคต การเตรียมความพร้อมสำหรับประชาชน การให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชน และ 6) ความคืบหน้าในการบริหารจัดการหลังภัยพิบัติ การติดตามอย่างต่อเนื่องในประเด็นที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน อาทิ การป้องกัน และแก้ปัญหาอย่างครบวงจร การเตือนภัย การกำหนดระเบียบปฏิบัติ การออกกฎหมายเพื่อป้องกันพิบัติภัยในอนาคต ฯลฯ ข้อสำคัญผู้รายงานข่าวภัยพิบัติต้องตระหนักถึงผลกระทบของการรายงานข่าวว่าต้องไม่เป็นเหตุให้เกิดความแตกตื่นในหมู่ประชาชนเสียเอง ผู้สื่อข่าวควรฝึกฝนการควบคุมอารมณ์และความรู้สึกที่อาจเกิดขึ้นระหว่างการรายงานสภาพเหตุการณ์ที่น่าสะเทือนใจ ไม่ให้สะท้อนอารมณ์และความรู้สึกออกมาระหว่างการรายงานข่าว รวมทั้งควรระมัดระวังการทำข่าวที่เพื่อเร้าอารมณ์ (วิสยศ งามขำ, 2558)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Burarak (2020) ศึกษาสื่อชุมชนออนไลน์ พบว่า การนำเสนอเนื้อหาหรือรูปแบบการเผยแพร่เนื้อหาของสื่อชุมชนออนไลน์ โดยเนื้อหาของทีวีชุมชนบนสื่อออนไลน์มากกว่าร้อยละ 50 เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนและการแจ้งเตือนภัย หรือข่าวอาชญากรรมที่ผลิตโดยทีวีชุมชนเองมากกว่าร่วมผลิตกับประชาชนในพื้นที่ ขณะที่จิตระพี บัวผัน (2554) ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์การจัดวางและเนื้อหาของการนำเสนอข่าวภัยพิบัติทางธรรมชาติของหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย พบว่า หนังสือพิมพ์ให้ความสำคัญกับข่าวภัยพิบัติมากเป็นลำดับต้น ๆ เนื่องจากมีคุณค่าข่าวสูงและประชาชนให้ความสนใจส่วนใหญ่แล้วหนังสือพิมพ์ในประเทศไทยจะเสนอข่าวภัยพิบัติใน 6 ประเด็นหลัก โดยนำเสนอประเด็นความสูญเสียและความเสียหายมากที่สุด รองลงมาคือ ประเด็นความช่วยเหลือ ประเด็นผลกระทบ ประเด็นปลุขชนสนใจ ประเด็นการเชื่อมโยง และประเด็นความขัดแย้งมีการนำเสนอน้อยที่สุด ส่วนการศึกษาบทบาทและการทำงานของสื่อมวลชนในภาวะภัยพิบัติการทำงานของสื่อมวลชนทั้งหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์พบว่ายังคงเน้นการรายงานด้วยความรวดเร็วเกี่ยวกับสถานการณ์ภัยพิบัติ โดยเน้นไปที่เหตุการณ์ปัจจุบันและความสูญเสีย ซึ่งประเมินจากคุณค่าข่าวเป็นหลัก ทั้งนี้เนื่องจากปัจจุบันมีสื่อมวลชนเกิดขึ้นจำนวนมากจากการที่รัฐเปิดสัมปทานทีวีดิจิทัล

ทำให้เกิดการแข่งขันกันสูง โดยเฉพาะในส่วนของสื่อโทรทัศน์ทำให้มีการรายงานข่าวตลอดเวลาทุกต้นชั่วโมง (วิสัยศ งามข้า, 2558)

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) กลุ่มตัวอย่างคือเฟซบุ๊กเพจของสื่อท้องถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่และพะเยา ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยพิจารณาจากสื่อที่มีการนำเสนอเนื้อหาในพื้นที่หนึ่ง ๆ ที่ใช้ช่องทางการนำเสนอผ่านเฟซบุ๊กเพจ ไม่ได้เป็นหน่วยงานภาครัฐ และมีฐานผู้ติดตามช่องทางเพจในปัจจุบัน (ตุลาคม พ.ศ. 2566) ไม่น้อยกว่า 100,000 รายขึ้นไป ที่อยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นจังหวัดใหญ่ในภาคเหนือ และจังหวัดพะเยา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่นักวิจัยทำงานใกล้ชิด โดยจังหวัดเชียงใหม่ เลือกกลุ่มตัวอย่าง 2 แห่ง ประกอบด้วย เพจเชียงใหม่นิวส์ (Chiang Mai News) ข่าวเชียงใหม่ (<https://www.facebook.com/chiangmainews>) มีผู้ติดตาม 1 ล้านคน และเพจ The north อนาคตเหนือ (<https://www.facebook.com/thaithenorth>) ปัจจุบันมีผู้ติดตาม 260,00 คน และจังหวัดพะเยา ได้เลือกกลุ่มตัวอย่าง 3 แห่ง ประกอบด้วย เพจพะเยาทีวี (<https://www.facebook.com/phayaotv>) มีผู้ติดตาม 130,000 คน เพจสายด่วนคนพะเยา (<https://www.facebook.com/profile.php?id=100068522923982>) มีผู้ติดตาม 150,000 คน และเพจพะเยาโพสต์ PhayaoPost (<https://www.facebook.com/PHAYAOPOST1>) มีผู้ติดตาม 290,000 คน

สำหรับเครื่องมือการวิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา พัฒนามาจากกรอบทฤษฎีสื่อท้องถิ่นและการสื่อสารเพื่อการจัดการภัยพิบัติและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยออกแบบประเด็นการวิเคราะห์ ดังนี้ 1) การนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติ และ 2) ประเด็นของเนื้อหาที่แบ่งย่อยออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มข้อมูลเหตุการณ์และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชีวิตและทรัพย์สิน กลุ่มข้อมูลการช่วยเหลือ วิธีการและอุปสรรคในการช่วยเหลือ กลุ่มข้อมูลด้านสาเหตุต้นตอของการเกิดภัยพิบัติ กลุ่มข้อมูลการแจ้งเตือนภัยการจัดการป้องกัน และการให้ความรู้ประชาชนเพื่อเตรียมพร้อมรับมือ และกลุ่มข้อมูลการจัดการแก้ไขปัญหาและการติดตามความคืบหน้าการแก้ไขปัญหา

ส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูลจะรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในช่วงเวลาแตกต่างกันตามการเกิดขึ้นของภัยพิบัติ โดยการวิเคราะห์เนื้อหาในช่วงภัยพิบัติน้ำท่วม ทำการเก็บข้อมูลในช่วงที่เกิดน้ำท่วมในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดพะเยา ระหว่างวันที่ 29 กันยายน - 10 ตุลาคม พ.ศ. 2565 รวม 13 วัน แบ่งออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงก่อนเกิดน้ำท่วม คือระหว่างวันที่ 29-31 กันยายน พ.ศ. 2565 จำนวน 3 วัน ช่วงระหว่างน้ำท่วม คือระหว่างวันที่ 1-5 ตุลาคม พ.ศ. 2565 จำนวน 5 วัน ช่วงหลังน้ำท่วม คือ ระหว่างวันที่ 6-10 ตุลาคม พ.ศ. 2565 จำนวน 5 วัน ส่วนการวิเคราะห์เนื้อหาในช่วงภัยฝุ่นควัน PM 2.5 ในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดพะเยา ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ - พฤษภาคม พ.ศ. 2566 รวม 12 วัน แบ่งออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงก่อนฤดูฝุ่นควัน (ก่อนห้ามเผาของทุกจังหวัด) คือระหว่างวันที่ 14-16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2566 จำนวน 3 วัน ช่วงระหว่างฝุ่นควัน (ช่วงห้ามเผาของทุกจังหวัด) 2 ช่วง คือระหว่างวันที่ 9-11 มีนาคม และ 12-14 เมษายน พ.ศ. 2566 รวม 6 วัน และช่วงหลังฤดูฝุ่นควัน (หลังสิ้นสุดช่วงห้ามเผาของทุกจังหวัด) คือระหว่างวันที่ 3-5 พฤษภาคม พ.ศ. 2566 จำนวน 3 วัน

การวิเคราะห์จะวิเคราะห์หลังจากการรวบรวมข้อมูลเสร็จสิ้น โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบ Thematic Analysis และนำไปนับความถี่และหาค่าร้อยละ เพื่อนำมาตีความและพรรณนาเพื่อนำเสนอผลการวิจัย

ผลการวิจัย

1. การนำเสนอเนื้อหาของสื่อท้องถิ่นในช่วงที่ชุมชนประสบภัยพิบัติ

การนำเสนอเนื้อหาในช่วงที่ชุมชนประสบภัยน้ำท่วม พบว่า สัดส่วนการนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องเทียบกับเนื้อหาที่ไม่เกี่ยวข้องกับน้ำท่วมของสื่อท้องถิ่นอยู่ที่ร้อยละ 36.22:63.78 หรือ 205:361 ครั้ง รวมเนื้อหาที่นำเสนอทั้งหมด 566 ครั้ง เมื่อพิจารณาแยกตามช่วงเวลาตามวงจรชีวิตของภัยพิบัติทั้งสามช่วง พบว่า ช่วงเวลาที่มีสัดส่วนการนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติน้ำท่วมนั้น ช่วงเวลาที่นำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องมากที่สุดคือ ช่วงเวลาระหว่างการเกิดภัยพิบัติมีสัดส่วนร้อยละ 70.79:29.21 รองลงมาคือ ช่วงเวลา ก่อนการเกิดภัยพิบัติน้ำท่วม มีสัดส่วนร้อยละ 32.88:67.12 และน้อยที่สุดคือช่วงหลังการเกิดเหตุการณ์ภัยพิบัติ มีสัดส่วนร้อยละ 13.06:86.94 ดังตาราง 1

ตาราง 1

การนำเสนอเนื้อหาของสื่อท้องถิ่นในช่วงภัยพิบัติน้ำท่วม ระหว่างวันที่ 28 กันยายน - 10 ตุลาคม พ.ศ. 2565

ความเกี่ยวข้องกับภัยพิบัติ	ก่อนเกิด		ระหว่างเกิด		หลังเกิด		รวม	
	ครั้ง	ร้อยละ	ครั้ง	ร้อยละ	ครั้ง	ร้อยละ	ครั้ง	ร้อยละ
เนื้อหาเกี่ยวข้องกับภัยพิบัติน้ำท่วม	24	32.88	143	70.79	38	13.06	205	36.22
เนื้อหาไม่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติน้ำท่วม	49	67.12	59	29.21	253	86.94	361	63.78
รวม	73	100.00	202	100.00	291	100.00	566	100.00

การนำเสนอเนื้อหาในช่วงที่ชุมชนประสบปัญหาภัยพิบัติทางธรรมชาติของสื่อท้องถิ่นในสามช่วงเวลาตามวงจรชีวิตของภัยพิบัติฝุ่นควัน PM 2.5 นั้น สัดส่วนการนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องเทียบกับเนื้อหาที่ไม่เกี่ยวข้องกับฝุ่นควัน PM 2.5 ของสื่อท้องถิ่น มีสัดส่วนร้อยละ 7.36:92.64 หรือ 55:692 ครั้ง จากเนื้อหาที่นำเสนอทั้งหมดรวม 747 ครั้ง เมื่อพิจารณาแยกตามช่วงเวลาตามวงจรชีวิตของภัยพิบัติทั้งสามช่วง พบว่า ช่วงเวลาที่มีสัดส่วนการนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องนั้น ช่วงเวลาที่นำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องมากที่สุดคือ ช่วงเวลาก่อนการเกิดภัยพิบัติฝุ่นควัน PM 2.5 มีสัดส่วนร้อยละ 13.12:86.88 รองลงมาคือ ช่วงเวลาระหว่างการเกิดภัยพิบัติ มีสัดส่วนร้อยละ 7.11:92.89 และน้อยที่สุดคือ ช่วงหลังการเกิดเหตุการณ์ภัยพิบัติ มีสัดส่วนร้อยละ 1.76:98.24 ดังตาราง 2

ตาราง 2

การนำเสนอเนื้อหาของสื่อท้องถิ่นในช่วงภัยพิบัติฝุ่นควัน PM 2.5 ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ - พฤษภาคม พ.ศ. 2566

ความเกี่ยวข้องกับภัยพิบัติ	ก่อนเกิด		ระหว่างเกิด		หลังเกิด		รวม	
	ครั้ง	ร้อยละ	ครั้ง	ร้อยละ	ครั้ง	ร้อยละ	ครั้ง	ร้อยละ
เนื้อหาเกี่ยวข้องกับภัยพิบัติฝุ่นควัน PM 2.5	24	13.12	28	7.11	3	1.76	55	7.36
เนื้อหาไม่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติฝุ่นควัน PM 2.5	159	86.88	366	92.89	167	98.24	692	92.64
รวม	183	100.00	394	100.00	170	100.00	747	100.00

2. การนำเสนอเนื้อหาภัยพิบัติน้ำท่วมของสื่อท้องถิ่น

จากการวิเคราะห์การนำเสนอประเด็นเนื้อหาของสื่อท้องถิ่นในช่วงที่ชุมชนประสบภัยพิบัติน้ำท่วมพบว่า เนื้อหาที่สื่อท้องถิ่นนำเสนอมากที่สุดในช่วงก่อนการเกิดภัยพิบัติคือ การแจ้งเตือนภัย การจัดการป้องกัน และการให้ความรู้ประชาชนเพื่อเตรียมพร้อมรับมือ ณ ขณะนั้น เช่น “อัปเดตเส้นทางพายุฯ “โนรู” เข้าวันนี้... ขอให้ประชาชนในบริเวณดังกล่าวระวังอันตรายจากฝนตกหนักและฝนที่ตกสะสม ซึ่งอาจทำให้เกิดน้ำท่วมฉับพลัน...” มีจำนวน 11 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 40.74 และที่น้อยที่สุดคือ การช่วยเหลือ วิธีการและอุปสรรค การจัดการปัญหาและการติดตามแก้ปัญหา จำนวนเท่ากันคือ 2 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 7.41 ส่วนช่วงระหว่างการเกิดภัยพิบัติ สื่อท้องถิ่นนำเสนอเนื้อหาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น คำบอกเล่า ผู้ได้รับผลกระทบและผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชีวิตและทรัพย์สิน “***ประกาศด่วน*** เทศบาลนครเชียงใหม่ จัดตั้งศูนย์ประสานงานและให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม ณ สำนักงานแขวงกาวิละ ถนนเชียงใหม่-ลำพูน...” มากที่สุด จำนวน 76 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 49.35 และนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับสาเหตุต้นตอของการเกิดภัยพิบัติน้อยที่สุด จำนวน 6 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 3.89 และช่วงหลังการเกิดภัยพิบัติ สื่อท้องถิ่นนำเสนอประเด็นที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชีวิตและทรัพย์สิน เช่น “...พะเยา ขวานาลุยน้ำเกี่ยวข้าวชาวบ้านอิงโค้ง หมู่ 5 ตำบล ห้วยแก้ว อำเภอภูกามยาว จังหวัดพะเยา ลุยเกี่ยวข้าวในนา ขณะยังมีน้ำท่วมเพราะถึงเวลาแล้ว หากปล่อยไว้น้ำท่วมเน่าเสียแน่นอน ขณะเดียวกันยังมีน้ำท่วมสวนมะพร้าวบ้านใหม่ หมู่ 10 ตำบลห้วยแก้ว เชื่อมต่อกับตำบลห้วยลานอีกด้วย” มากที่สุด จำนวน 13 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 39.40 และนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการหาสาเหตุต้นตอของการเกิดภัยพิบัติน้อยที่สุด จำนวน 1 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 3.03 ดังตาราง 3

ตาราง 3

การนำเสนอประเด็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติน้ำท่วมของสื่อท้องถิ่นตามช่วงเวลาวงจรชีวิตภัยพิบัติ

ประเด็น	ก่อนเกิด		ระหว่างเกิด		หลังเกิด		รวม	
	ครั้ง	ร้อยละ	ครั้ง	ร้อยละ	ครั้ง	ร้อยละ	ครั้ง	ร้อยละ
1. เหตุการณ์และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชีวิตและทรัพย์สิน	9	33.33	76	49.35	13	39.40	98	45.80
2. การช่วยเหลือ วิธีการและอุปสรรค	2	7.41	15	9.74	7	21.21	24	11.21
3. สาเหตุต้นตอของการเกิดภัยพิบัติ	3	11.11	6	3.89	1	3.03	10	4.67
4. การแจ้งเตือนภัยป้องกันและให้ความรู้เพื่อเตรียมพร้อม	11	40.74	45	29.22	6	18.18	62	28.97
5. การจัดการปัญหาและการติดตามแก้ปัญหา	2	7.41	12	7.80	6	18.18	20	9.35
รวม	27	100.00	154	100.00	33	100.00	214	100.00

3. การนำเสนอเนื้อหาภัยพิบัติฝุ่นควัน PM 2.5 ของสื่อท้องถิ่น

จากการวิเคราะห์การนำเสนอประเด็นเนื้อหาของสื่อท้องถิ่นในช่วงที่ชุมชนประสบภัยพิบัติฝุ่นควัน PM 2.5 พบว่า เนื้อหาที่สื่อท้องถิ่นนำเสนอมากที่สุดในช่วงก่อนการเกิดภัยพิบัติคือ การแจ้งเตือนภัย การจัดการป้องกัน และการให้ความรู้ประชาชนเพื่อเตรียมพร้อมรับมือ ณ ขณะนั้น เช่น “สถานการณ์หมอกควัน

จังหวัดพะเยา ช่วงนี้สถานการณ์หมอกควันในภาคเหนือและจังหวัดพะเยายังคงมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้ค่าฝุ่นละอองขนาดเล็ก PM 2.5 เกินค่ามาตรฐาน ปัญหาหมอกควันส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงป่วยจาก 4 กลุ่มโรค ได้แก่...” จำนวน 14 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 43.75 และที่น้อยที่สุดคือ การจัดการปัญหาและการติดตามแก้ปัญหา จำนวน 1 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 3.12 ส่วนช่วงระหว่างการเกิดภัยพิบัติ สื่อท้องถิ่นนำเสนอเนื้อหาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชีวิตและทรัพย์สิน เช่น “อำเภอปง วันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2566 นายชุตติเดช กมนนชนุตม์ ผอ.สบอ. 15 (จังหวัดเชียงราย) ได้รับรายงานจากหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้างว่า เจ้าหน้าที่ที่ออกปฏิบัติการกิจลาดตระเวนเพื่อป้องกันการเกิดไฟป่าประจำวัน ณ พิกัด 47Q 0649453E 2124559N ตำบลมิม อำเภอปง จังหวัดพะเยา ได้พบเห็นกลุ่มควันไฟจึงได้ทำการดับกลุ่มควันแล้วเข้าตรวจสอบพื้นที่ พบเห็นชายอายุ 63 ปี ได้กระทำความผิดโดยการลักลอบจุดไฟเผาป่าในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ จึงได้เข้าจับกุม แล้วนำชายดังกล่าวส่งพนักงานสอบสวนสถานีตำรวจภูธรปง จังหวัดพะเยา ดำเนินคดีตามกฎหมายต่อไป” มากที่สุด จำนวน 13 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 41.94 และนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการจัดการปัญหาและการติดตามแก้ปัญหาที่น้อยที่สุด จำนวน 1 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 3.23 และช่วงหลังการเกิดภัยพิบัติ สื่อท้องถิ่นนำเสนอประเด็นที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น คำบอกเล่าผู้ได้รับผลกระทบและผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชีวิตและทรัพย์สินมากที่สุด “เปิดเผาวันกันทำไมนะเจ้ายันนะครับ..ฮ้อนกะฮ้อน เผาหาดายยังแด่” จำนวน 3 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 75 และไม่นำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวกับการช่วยเหลือ วิธีการและอุปสรรคการหาสาเหตุต้นตอของการเกิดภัยพิบัติและการจัดการปัญหาและการติดตามแก้ไขปัญหา ดังตาราง 4

ตาราง 4

การนำเสนอประเด็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติฝุ่นควัน PM 2.5 ของสื่อท้องถิ่นตามช่วงเวลาวงจรชีวิตภัยพิบัติ

ประเด็น	ก่อนเกิด		ระหว่างเกิด		หลังเกิด		รวม	
	ครั้ง	ร้อยละ	ครั้ง	ร้อยละ	ครั้ง	ร้อยละ	ครั้ง	ร้อยละ
1. เหตุการณ์และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชีวิตและทรัพย์สิน	13	40.63	13	41.94	3	75	29	43.28
2. การช่วยเหลือ วิธีการและอุปสรรค	3	9.38	7	22.58	0	0	10	14.93
3. สาเหตุต้นตอของการเกิดภัยพิบัติ	1	3.12	3	9.67	0	0	4	5.97
4. การแจ้งเตือนภัยป้องกันและให้ความรู้เพื่อเตรียมพร้อม	14	43.75	7	22.58	1	25	22	32.84
5. การจัดการปัญหาและการติดตามแก้ปัญหา	1	3.12	1	3.23	0	0	2	2.98
รวม	32	100.00	31	100.00	4	100.00	67	100.00

อภิปรายผล

สื่อท้องถิ่นเป็นสื่อที่นำเสนอเนื้อหาข่าวสารที่ตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการในชุมชนเฉพาะพื้นที่ โดยนำเสนอเนื้อหาที่เข้าถึง เจาะลึก โดยใช้ศักยภาพของการเป็นสื่อในพื้นที่ที่สามารถเข้าถึง รู้จักเข้าใจสภาพปัญหาและข้อจำกัดของชุมชนมาใช้ในการได้มาซึ่งข้อมูลข่าวสารที่เจาะลึก ติดตาม ครอบคลุม และใกล้ชิดกับชุมชนอย่างที่ไม่สามารถหาหรือได้รับจากสื่ออื่น โดยช่วงเวลาที่สื่อท้องถิ่นจะสามารถแสดงบทบาทให้ผู้คนในชุมชนได้ตระหนักถึงการเป็นสื่อท้องถิ่นภายในคุณค่าและหลักการดังกล่าวได้นั้นก็คือช่วงเวลา

ที่ชุมชนเผชิญหน้ากับภัยพิบัติ ซึ่งถือเป็นช่วงเวลาวิกฤติของชุมชนที่ต้องตกอยู่ในอันตรายทั้งชีวิตและทรัพย์สิน จำเป็นต้องได้รับข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องทันทั่วถึง เข้าถึงพื้นที่ที่ประสบปัญหาตลอดจนการเป็นปากเป็นเสียง ในการช่วยเหลือหรือจัดการกับปัญหาให้ (พิศิษฐ์ ชวลาธวัช, 2542; ภัทรา บุรารักษ์, 2022; DEHLI, n.d.; Nielsen, 2015; Radcliffe, 2017; Wharton, 2019) จากกรอบนิยามของสื่อท้องถิ่นดังกล่าวนั้นเมื่อนำมา พิจารณากับผลการวิจัยในการนำเสนอเนื้อหาในช่วงที่ชุมชนประสบภัยพิบัติน้ำท่วมและฝุ่นควัน PM 2.5 นั้น พบว่า สื่อท้องถิ่นกลุ่มตัวอย่างได้แสดงบทบาทการเป็นสื่อท้องถิ่นแตกต่างกันตามประเภทของภัยพิบัติ โดยภัยพิบัติ น้ำท่วมนั้น สื่อท้องถิ่นกลุ่มตัวอย่างสามารถแสดงบทบาทผ่านการนำเสนอเนื้อหาได้มากกว่าภัยพิบัติ PM 2.5 แม้ว่า ภาพรวมของการนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติ เมื่อเทียบกับเนื้อหาที่ไม่เกี่ยวข้อง ยังมีสัดส่วนที่น้อยก็ตาม

เมื่อพิจารณาแยกตามประเภทของภัยพิบัติ พบว่า การแสดงบทบาทของสื่อท้องถิ่นในยามที่ ชุมชนเกิดน้ำท่วม สื่อท้องถิ่นกลุ่มตัวอย่างได้นำเสนอเนื้อหาระหว่างการเกิดภัยพิบัติได้มากกว่าในช่วงเวลา ก่อน และหลังการเกิดภัยพิบัติ โดยเนื้อหาที่ได้รับการนำเสนอในสัดส่วนที่มากที่สุดคือ เนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์ และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชีวิตและทรัพย์สินมากที่สุด รองลงมาคือ การแจ้งเตือนภัยป้องกันและให้ความรู้ เพื่อเตรียมพร้อมตามลำดับ ซึ่งแสดงถึงบทบาทของการเป็นสื่อที่รายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนเพื่อบอกให้กับ คนในชุมชนรับทราบว่าจะเกิดอะไรขึ้นในชุมชนบ้าง และควรจะเตรียมพร้อมที่จะรับมือกับสถานการณ์ฉุกเฉินระหว่าง ที่เกิดภัยพิบัติอย่างไร แต่ขณะที่เนื้อหาที่ควรได้รับการนำเสนอในช่วงระหว่างการเกิดภัยพิบัติ เช่น การช่วยเหลือ วิธีการช่วยเหลือและอุปสรรคในการช่วยเหลือผู้ประสบภัยหรือชุมชนที่ประสบภัยนั้นกลับมีน้อย ทั้ง ๆ ที่เป็นช่วง ที่ประชาชนหรือคนในชุมชนรอการช่วยเหลือหรืออยู่ในสภาพที่ต้องการการช่วยเหลืออย่างยิ่ง ส่วนในช่วงเวลา ก่อนการเกิดภัยพิบัติน้ำท่วมนั้น สื่อท้องถิ่นกลุ่มตัวอย่างนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการแจ้งเตือนภัยให้กับชุมชน ซึ่งถือเป็นบทบาทของสื่อที่ต้องเฝ้าระวังและแจ้งเตือนให้กับคนในชุมชนมากที่สุด รองลงมาคือ เนื้อหาเกี่ยวกับ เหตุการณ์และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชีวิตและทรัพย์สิน ส่วนช่วงหลังการเกิดภัยพิบัติ สื่อท้องถิ่นกลุ่มตัวอย่าง นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชีวิตและทรัพย์สินมากที่สุด รองลงมาคือ เนื้อหาเกี่ยวกับการแจ้งเตือนภัยให้กับชุมชน ขณะที่เนื้อหาที่สื่อท้องถิ่นควรนำเสนอ ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับการจัดการปัญหาและการติดตามการแก้ไขปัญหาการหาสาเหตุหรือต้นตอของการเกิดภัยพิบัติ เพื่อเป็นการสำรวจ ติดตาม เกาะติดการช่วยเหลือ หรือความเสียหายว่ามีการตกลงหรือเข้าไม่ถึงการช่วยเหลือ รวมทั้งการหาสาเหตุ ของการเกิดน้ำท่วมเพื่อนำไปสู่การวางแผนป้องกันการลดความเสี่ยงลงในอนาคตกลับได้รับการนำเสนอในสัดส่วน ที่น้อย

ส่วนในช่วงที่ชุมชนประสบปัญหาภัยพิบัติฝุ่นควัน PM 2.5 ที่เป็นภัยพิบัติที่มีความซับซ้อน ทั้งด้านสภาพปัญหา โครงสร้าง ระบบและผู้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาากกว่าน้ำท่วมนั้น สื่อท้องถิ่น กลุ่มตัวอย่างแสดงบทบาทโดยนำเสนอเนื้อหาในช่วงเวลาระหว่างการเกิดภัยพิบัติได้มากกว่าในช่วงเวลา ก่อน และหลังการเกิดภัยพิบัติ โดยเนื้อหาที่ได้รับการนำเสนอในสัดส่วนที่มากที่สุดคือ เนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์ และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชีวิตและทรัพย์สินมากที่สุด รองลงมาคือ การช่วยเหลือ วิธีการช่วยเหลือและอุปสรรค ในการช่วยเหลือ การแจ้งเตือนภัยป้องกันและให้ความรู้เพื่อเตรียมพร้อมในสัดส่วนเท่ากัน ซึ่งแสดงถึงบทบาท ของการเป็นสื่อที่รายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อบอกให้กับคนในชุมชนรับทราบว่าจะเกิดอะไรขึ้นในชุมชน และควรจะเตรียมพร้อมที่จะรับมือกับสถานการณ์ฉุกเฉินนั้นอย่างไรระหว่างที่เกิดภัยพิบัติ รวมทั้งวิธีการและ การช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ส่วนในช่วงเวลา ก่อนการเกิดภัยพิบัติฝุ่นควัน PM 2.5 นั้น สื่อท้องถิ่น กลุ่มตัวอย่างได้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการแจ้งเตือนภัยให้กับชุมชนซึ่งถือเป็นบทบาทของสื่อท้องถิ่นที่ต้อง

เผื่อระแวงระวังให้กับคนในชุมชนมากที่สุด รองลงมาคือ เนื้อหาที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชีวิตและทรัพย์สิน ส่วนช่วงหลังการเกิดภัยพิบัติ สื่อท้องถิ่นกลุ่มตัวอย่างนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชีวิตและทรัพย์สินมากที่สุด รองลงมาคือ เนื้อหาที่เกี่ยวกับการแจ้งเตือนภัยให้กับชุมชน ขณะที่เนื้อหาที่สื่อท้องถิ่นควรนำเสนอ ได้แก่ เนื้อหาที่เกี่ยวกับการจัดการปัญหาและการติดตาม การแก้ไขปัญหา การหาสาเหตุหรือต้นตอของการเกิดภัยพิบัติเพื่อเป็นการสำรวจติดตาม เกาะติดการช่วยเหลือ หรือความเสียหายว่ามีการตกลงหรือเข้าไม่ถึงการช่วยเหลือ รวมทั้งการหาสาเหตุของการเกิดน้ำท่วม เพื่อนำไปสู่การวางแผน ป้องกันลดความเสี่ยงลงในอนาคตกลับไม่ได้รับการนำเสนอแต่อย่างใด

ดังนั้นเมื่อพิจารณาคุณค่าตามหลักการของสื่อท้องถิ่น จึงกล่าวได้ว่า สื่อท้องถิ่นกลุ่มตัวอย่างสามารถแสดงบทบาทการเป็นสื่อตามคุณค่าของสื่อมวลชนทั่วไป ที่ให้ข้อมูลข่าวสารกับประชาชนในยามที่ประสบปัญหาภัยพิบัติในลักษณะการเป็นสุนัขเฝ้าบ้านที่คอยระแวงระวัง เตือนภัย และรายงานสิ่งที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะในช่วงเวลาระหว่างการเกิดภัยพิบัติตามคุณค่าและรูปแบบของการให้ความสำคัญและการรายงานข่าวภัยพิบัติของสื่อมวลชนกระแสหลัก (จิตรพิ บัวผัน, 2554) ที่เน้นการรายงานเหตุการณ์ ความสูญเสียในชีวิตและทรัพย์สินเป็นหลัก (วิสัยศ งามข้า, 2558) แต่ขณะที่บทบาทที่สะท้อนคุณค่าตามนิยามของสื่อท้องถิ่นยังแสดงได้ไม่เด่นชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในในยามที่ชุมชนประสบภัยพิบัติฝุ่นควัน PM 2.5 ดังจะเห็นได้จากเนื้อหาที่นำเสนอโดยเฉพาะในช่วงเวลาหลังการเกิดภัยพิบัติที่สื่อท้องถิ่นควรเป็นองค์หลักในการติดตามการแก้ไขปัญหา รายงานพื้นที่ที่อาจตกหล่นจากการช่วยเหลือ การติดตามความก้าวหน้าของผลของการจัดการปัญหา ในช่วงเวลาก่อนหน้านั้นตลอดจนการหาสาเหตุของการเกิดภัยพิบัติเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาไม่ให้เกิดความเสียหายซ้ำ (ภัทรา บุรารักษ์, 2022; Jati, 2021; Yonkongpun, 2015) กลับได้รับการนำเสนอน้อยในช่วงประสบภัยพิบัติน้ำท่วมและไม่นำเสนอเลยในช่วงประสบภัยพิบัติฝุ่นควัน PM 2.5 ทั้ง ๆ ที่ควรจะเป็นโอกาสในการแสดงบทบาทของสื่อท้องถิ่นในการนำเสนอเนื้อหาที่เกาะติดและเจาะลึกได้ดีกว่าสื่อมวลชนกระแสหลัก เพราะเป็นสื่อที่มีศักยภาพในด้านพื้นที่และมีความเข้าใจสภาพชุมชนได้ดีกว่าสื่อกระแสหลัก จากสภาพดังกล่าวหากสื่อท้องถิ่นไม่สามารถแสดงบทบาทได้มากไปกว่าบทบาทของการเป็นสื่อมวลชนกระแสหลักแล้ว การดำรงอยู่ในฐานะสื่อท้องถิ่นที่มีคุณค่าและความหมายอาจค่อย ๆ จางไปจากใจของคนในท้องถิ่น อีกทั้งยังอาจเผชิญกับคำถามว่า สื่อท้องถิ่นดำรงอยู่เพื่ออะไร หรือหากจะล้มหายไปก็จะหายไปอย่างที่ไม่ได้รับความสนใจจากประชาชน

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากการวิจัยครั้งนี้ทำให้เห็นการแสดงบทบาทของสื่อท้องถิ่นกลุ่มตัวอย่างในการนำเสนอเนื้อหาของภัยพิบัติระหว่างน้ำท่วมและฝุ่นควัน PM 2.5 ตามคุณค่าของสื่อมวลชนได้ในระดับหนึ่ง แต่คุณค่าตามนิยามของสื่อท้องถิ่นนั้นจำเป็นต้องมีการให้ความสนใจและสำคัญมากขึ้น โดยแนวทางที่จะเพิ่มบทบาทของสื่อท้องถิ่นให้มีคุณค่าตามนิยามของสื่อท้องถิ่นมากขึ้นนั้น สื่อท้องถิ่นควรพิจารณาทำความเข้าใจกับลักษณะของวงจรชีวิตของภัยพิบัติทั้งสามร่วมกับคุณค่าตามนิยามของสื่อท้องถิ่น โดยเฉพาะในช่วงเวลาก่อนและหลังการเกิดภัยพิบัติ โดยช่วงก่อนการเกิดภัยพิบัติ สื่อท้องถิ่นควรสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับภัยพิบัติทิศทางหรือพื้นที่ที่จะได้รับผลกระทบและแนวโน้มความรุนแรงของภัยพิบัติเพื่อนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการแจ้งเตือนภัย ความรู้เกี่ยวกับการรับมือการป้องกันและลดอันตราย เส้นทางอพยพหรือจุดช่วยเหลือในพื้นที่ให้กับประชาชนอย่างชัดเจนเข้าใจง่าย และมีปริมาณเนื้อหาเพียงพอที่จะสร้างเป็นวาระของชุมชนหรือพื้นที่ได้ ส่วนช่วงหลังเกิดภัยพิบัติซึ่งเป็นช่วงที่สื่อท้องถิ่นยังทำได้น้อย ทั้งภัยพิบัติน้ำท่วมและฝุ่นควัน PM 2.5 นั้น

สื่อท้องถิ่นควรแสดงศักยภาพของการเป็นสื่อที่เข้าใจ เข้าถึงและใกล้ชิดกับชุมชนหรือพื้นที่ซึ่งเป็นจุดแข็งของสื่อท้องถิ่นที่สื่อมวลชนกระแสหลักทำได้ไม่ดีเท่าที่มากที่สุด และเน้นการนำเสนอเนื้อหาที่มีสัดส่วนและความถี่ที่เพียงพอต่อการสร้างวาระทางสังคม โดยเน้นเนื้อหาที่เกี่ยวกับการติดตาม เก็บตกสถานการณ์การซ่อมแซมหรือฟื้นฟูทั้งสภาพบ้านเรือนและจิตใจผู้คนรวมถึงหาสาเหตุต้นตอของปัญหา เพื่อให้คนที่เกี่ยวข้องได้เข้าใจและนำไปวางแผนเพื่อลดความสูญเสียลงหากเกิดภัยพิบัติอีกในอนาคตด้วย นอกจากนี้หน่วยงานที่มีหน้าที่ในการส่งเสริมสื่อมวลชนในประเทศไทยควรมีแนวทางส่งเสริมศักยภาพหรือส่งเสริมการทำงานของสื่อท้องถิ่นให้มีคุณค่าและความหมายต่อท้องถิ่นด้วย เช่น เพิ่มเติมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภัยพิบัติโดยเฉพาะภัยพิบัติที่มีปัจจัยเกี่ยวข้องที่ซับซ้อนและต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจหลากหลายศาสตร์มาร่วมในการนำเสนอเนื้อหาและการเพิ่มทักษะการใช้สื่อออนไลน์ให้เข้ามาเสริมกระบวนการทำงานของสื่อท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

ควรศึกษาศักยภาพการใช้และโอกาสการใช้สื่อออนไลน์ของสื่อท้องถิ่นในกระบวนการผลิตเนื้อหาและนำเสนอโดยเฉพาะในภาวะที่ชุมชนประสบปัญหาวิกฤติต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การส่งเสริมและการพัฒนาสื่อท้องถิ่นให้สามารถทำหน้าที่และแสดงบทบาทความเป็นสื่อท้องถิ่นได้มากขึ้น และเพื่อให้คนท้องถิ่นเกิดการรับรู้ เห็นคุณค่าของสื่อท้องถิ่นที่ให้บริการในพื้นที่ของตนเองมากขึ้น อันจะช่วยให้สื่อท้องถิ่นสามารถดำรงอยู่ได้ในท้องถิ่นอย่างมีความหมายและอาจขยายการวิจัยนี้ไปศึกษาสื่อท้องถิ่นในพื้นที่ภูมิภาคอื่น ๆ ที่ประสบกับภัยพิบัติด้วย

รายการอ้างอิง

- กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย. (ม.ป.ป.). *แผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ พ.ศ. 2564 – 2570*. <https://dmcrth.dmcr.go.th/attachment/dw/download.php?WP=nKq4MUNjoGy3ZHKCoMOahKGtnJg4WaN4oGA3A0j1oH9axUF5nrO4MNo7o3Qo7o3Q>
- จิตรระพี บัวผัน. (2554). *การวิเคราะห์การจัดวาระและเนื้อหาของการนำเสนอข่าวภัยพิบัติทางธรรมชาติของหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย*. [วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].
- พิศิษฐ์ ขวาลาธวัช. (2542). *ปฏิรูปสื่อมวลชนท้องถิ่น ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วม และผลักดันองค์กร การปกครองท้องถิ่นให้มีอิสระ*. ดัชนีเบ็ลนายน.
- ภัทรา บุรารักษ์. (2022). *สื่อชุมชน: ทางรอด คุณค่า และทางเดินต่อ*. <https://thecitizen.plus/node/55548>
- วิสัยศ งามขำ. (2558). *ความร่วมมือระหว่างรัฐกับสื่อมวลชนในการรายงานข่าว ภาวะฉุกเฉินในภัยพิบัติ*. [การค้นคว้าอิสระรัฐศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].
- Baker, L. R., & Cornier, L. A. (2015). *Disasters and vulnerable populations evidence-based practice for the helping professions*. Springer Publishing Company.
- Burarak, P. (2020). Community television in Thailand: The new challenge of community media in an online world. *TEST Engineering and Management*, 83, 4013 – 4021.
- DEHLI, J. (n.d.). *Rebuilding local journalism as an essential democratic force*. <https://www.pulitzer.org/article/rebuilding-local-journalism-essential-democratic-force>
- Jati, R. P. (2021). Hyperlocal media: promoting local culture. In *Conference Series Business Management and Social Sciences* (pp.9-15). RSF. <https://proceeding.researchsynergypress.com/index.php/rsfconferenceseries1>

- Nahak, F. M. (2021). Role of media in disaster preparedness: some case studies from calamity prone Odisha. In *International Conference on Disaster Mitigation and Management* (pp.1-6). E3S Web of Conferences. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202133104010>
- Nielsen, R. K. (2015). Introduction: The uncertain future of local journalism. In *Local Journalism: The Decline of Newspapers and the Rise of Digital Media*. (pp. 1-25). I.B. Tausis.
- Radcliffe, D. (2017). *Local Journalism in the Pacific Northwest why it Matters, How it's Evolving, and Who Pays for it*. University of Oregon.
- Robinson, S. (2014). Introduction: Community journalism midst media revolution. *Journalism Practice*, 8(2), 113–120.
- Wharton, T. (2019). *The value of local journalism to the ecology of democracy*. <http://ecologyofdemocracy.org/the-value-of-local-journalism-to-the-ecology-of-democracy>
- Youkongpun, P. (2015). Community-based media in promoting identity and culture: A case study in Eastern Thailand. *Media Watch*, 6(1), 57-72. <https://doi.org/10.15655/mw/2015/v6i1/55389>